

PODNIKATELSKÉ LEGENDY
PRVNÍ REPUBLIKY
A JEJICH NÁSLEDOVNÍCI

ČERNÁ LABUŤ ROZPŘÁHLA KŘÍDLA

Výraz „černá labuť“ poprvé použije a definuje římský básník a satirik Decimus Iunius Iuvenalis již v prvním století našeho letopočtu. Jeho výrok „*rara avis in terris, nigroque simillima cygno*“ znamená v překladu přibližně: „*neobyčejný pták na světě, velmi podobný černé labuti*“.

Tehdy ale nikdo nepředpokládá, že černá labuť opravdu existuje. Úsudky o jevu jsou potlačeny, jakmile je jeden ze základních předpokladů o daném jevu vyvrácen.

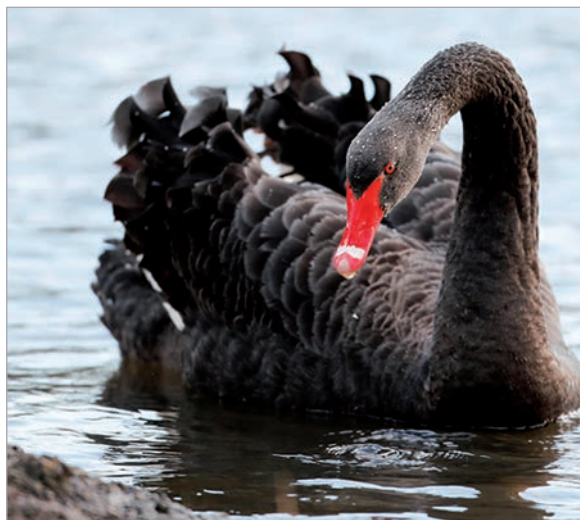
Toto slovní spojení se tak v 16. století v Londýně stává oblíbeným termínem pro vyjádření nemožnosti. Teorie „Black Swan“ vychází z předpokladu, že všechny labutě musí být bílé, neboť všechny historické záznamy o labutích hovoří o jejich pokrytí zásadně bílým peřím. V tomto kontextu je černá labuť brána jako nemožný, anebo přinejmenším neexistující jev.

V roce 1697 se však holandský objevitelé v čele s Willemem de Vlaminghem stávají prvními Evropany, kteří v západní Austrálii černé labutě na vlastní oči spatří. Význam spojení „černá labuť“ se od té doby výrazně pozmění: Teď naznačuje, že vnímaná nemožnost může být později vyvrácena.

Kniha *Černá labuť* Nassima Nicholase Taleba, libanonsko-amerického esejisty, filozofa a odborníka na finanční matematiku z roku 2007, poprvé rozšíří tuto metaforu i na události týkající se finančních trhů. A zdaleka nejen jich.

Taleb považuje téměř všechny významné vědecké objevy, historické události a umělecké úspěchy za „černé labutě“. Jako příklady

Černá labuť je tady...

uvádí revoluci v osobních počítačích, globální rozšíření internetu, první světovou válku, rozpad Sovětského svazu nebo útoky v New Yorku z 11. září 2001.

Tvrdí, že to, co nazýváme „černá labuť“, je událost s následujícími třemi atributy:

1. Odklon, protože událost leží mimo oblast obvyklých očekávání, neboť nic v minulosti nemůže přesvědčivě poukázat na možnost její existence
2. Tato událost má extrémní dopad
3. Lidská přirozenost přináší vysvětlení jejího výskytu až po znalosti faktů, čímž teprve dělá událost vysvětlitelnou a předvídatelnou.

Na konci roku 2019, v době, kdy začala vznikat tato kniha, byl výraz „černá labuť“ v Česku známý jen pár intelektuálům a ekonomickým teoretikům. Náš stát byl premiantem na finančních trzích EU a nezaměstnanost se pohybovala okolo úžasných dvou procent populace.

První tři případy onemocnění nákazou COVID-19 jsou na našem území potvrzeny 1. března 2020. Jako hlavní zdroj infekce je uváděna severní Itálie, kam mnozí Češi jezdí lyžovat do Alp. Rychlý nástup epidemie je poznamenán kritickým nedostatkem ochranných pomůcek a lidé si začínají doma šít ochranné roušky sami. První opatření proti epidemii stát přijímá 3. března a již o týden později je oznámeno, že od následujícího dne budou uzavřeny školy. Dne 12. března je vyhlášen nouzový stav s řadou omezení pro občany a podniky, 14. března jsou zavřena restaurační zařízení a ostatní provozovny mimo těch nejdůležitějších. O půlnoci z 15. na 16. března 2020 jsou až na výjimky uzavřeny naše státní hranice.

Černá labuť se právě snesla z oblohy a svými křídly přikryla během pár okamžiků překvapenou českou kotlinu.

V této knize si přečtete příběhy 11 podnikatelských legend první Československé republiky a 11 jejich následovníků ze současnosti. Ač bylo její vydání původně plánováno k výročí 30 let od znovuoživení svobodného podnikání v naší zemi, černá labuť, která se v souvislosti s pandemií koronaviru rychle dostala do povědomí i české veřejnosti, jí dala další rozměr. Mohla by se stát inspirací v těžkých časech. Začtete-li se do příběhů titánů prvorepublikového podnikání, jakými bezesporu byli Tomáš Baťa, Emil Kolben či Jindřich Waldes, pak i jejich pozoruhodné životy skončily tragicky právě zásahem oné černé labutě, přicházející rychle a bez varování. Buď v troskách letadla, na pryčně baráku koncentračního tábora, či do dnes nevyjasněnou smrtí na vlnách Atlantiku...

Když jsem si v prosinci 2019 připravoval kapitulu s Viliamem Sivekem, generálním prezidentem rodinného podniku Sivek Hotels a předsedou Fóra cestovního ruchu ČR, zdály se být doby nečekaných tragédií naší historie už nenávratně pryč.

„Oproti ostatním oborům, včetně výroby, není v hoteliérství možné produkovat něco na sklad. Cihlu či auto, které podnikatel vyrobí a neprodá v ten den, uloží na sklad a prodá zítra, za měsíc či za rok. Když ale neprodáte pokoj, tak tuto finanční ztrátu už nikdy nenahradíte,“ řekl mi o křehkosti branže, v níž se stal legendou.

Bylo to v době, kdy hotely, bary a restaurace v Česku praskaly v předvánočních švech a bohatnoucí Češi i turisté z celého světa již brali útokem zájezdy cestovek na rok 2020.

Ani on tehdy netušil, nakolik se o 3 měsíce později stanou jeho slova prorockými.

KAMIL MIKETA, září 2020

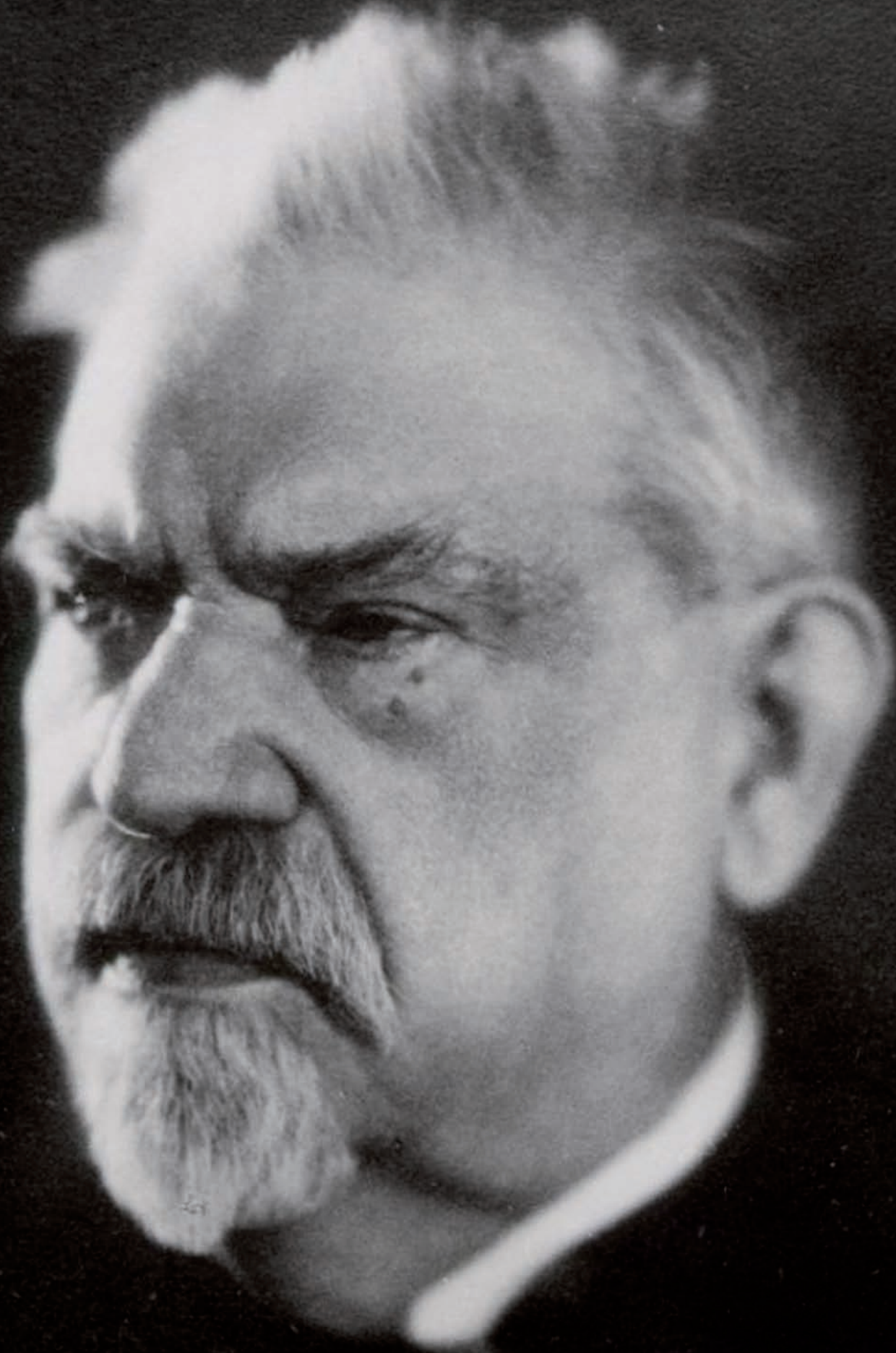
... ale ani v těžkých dobách neztrácejme naději, říká autor knihy Kamil Miketa

OBSAH

ČERNÁ LABUŤ ROZPŘÁHLA KŘÍDLA EDITORIAL	6
FRANTIŠEK KŘIŽÍK & CYRIL SVOZIL	10
FRANTIŠEK KŘIŽÍK: ČESKÝ VYNÁLEZCE VÁLČÍ S EDISONEM I S ČESKOU POVAHOU CYRIL SVOZIL: POSLECHL JSEM OTCOVU RADU: „DRŽ SE KOMÍNA, CHLAPČE!“	
TOMÁŠ BAŤA & THOMAS ARCHER BATA	36
TOMÁŠ BAŤA OBUL CELÝ SVĚT, SÁM ALE TŘIKRÁT MÁLEM ZKRACHOVAL THOMAS ARCHER BATA: REBEL PŘIVEDE IMPÉRIUM DO DIGITÁLNÍ ÉRY	
HANA PODOLSKÁ & JAROSLAVA VALOVÁ	60
HANA PODOLSKÁ: ČESKÁ COCO CHANEL STVOŘÍ LESK FILMOVÝCH HVĚZD PRVNÍ REPUBLIKY JAROSLAVA „SIKO“ VALOVÁ: VÍTĚZKA	
MILOŠ HAVEL & ZDENĚK PELC	84
„ČESKÝ HOLLYWOOD“ MILOŠE HAVLA A JEHO TEMNÁ ZÁKOUTÍ ZDENĚK PELC: SVĚTOVÉMU TRHU VINYLU KRALUJE Z LODĚNIC	
EMIL KOLBEN & JAN RÝDL	110
EMIL KOLBEN SI VEZME 180 AKCIÍ NA VĚČNOST JAN RÝDL: Z „VYHNANSTVÍ“ ZACHRÁNIL SEVEROČESKÝ MANCHESTER	
JINDŘICH WALDES & VLADIMÍR KOVÁŘ	136
JINDŘICH WALDES: KRÁL PATENTEK UŽ DO NEW YORKU NEDOPLUJE VLADIMÍR KOVÁŘ: UNICORN JSEM VYTVOŘIL Z NULY. A JEDNIČKY!	

ANTON PUPP & VILIAM SIVEK	164
SEN TALENTOVÉHO CUKRÁŘE ZRODÍ LEGENDU: GRANDHOTEL PUPP	
VILIAM SIVEK: „PODNIKAT MĚ NAUČIL HLAD“	
RUDOLF BÁRTA & TOMÁŠ BŘEZINA	188
Z KRÁLE STAVEBNÍCH HMOT JE VĚZEŇ 25668, OSVĚTIM	
TOMÁŠ BŘEZINA: SAMOROST DOBY BETONOVÉ	
VÁCLAV LAURIN & PETR BUDIŠ	214
ZÁMEČNÍK S KNIHKUPCEM STVOŘÍ „U SEDMI ZLODĚJŮ“ ČESKOSLOVENSKÝ AUTOMOTORISMUS	
PETR BUDIŠ: KRYPTOLOGIE JE VĚDA ZAHALENÁ TAJEMSTVÍM	
LUDVÍK OČENÁŠE K & HYNEK GLOSER	242
LUDVÍK OČENÁŠEK: RAKETOVÝ GURU PRVNÍ REPUBLIKY	
HYNEK GLOSER: CHCETE VODU? PĚSTUJTE LESY!	
JAROSLAV PREISS & PETR KELLNER	268
JAROSLAV PREISS: ŽRALOK OD PRAŠNÉ BRÁNY SE STANE OBĚTÍ POVÁLEČNÉ ŠTVANICE	
PETR KELLNER: „NEVIDITELNÝ“ BYZNYSMEN UTEČE OSTATNÍM O MILIARDY	
EPILOG.....	296
TOMÁŠ BŘEZINA: MÉ DNY POTÉ ANEB PROČ JSEM SE Z TOHO NEZBLÁZNIL	
O AUTOROVI	301

KŘIŽÁK

TIZOMS

Co je spojuje?

Víra v elektřinu
jako energii budoucnosti

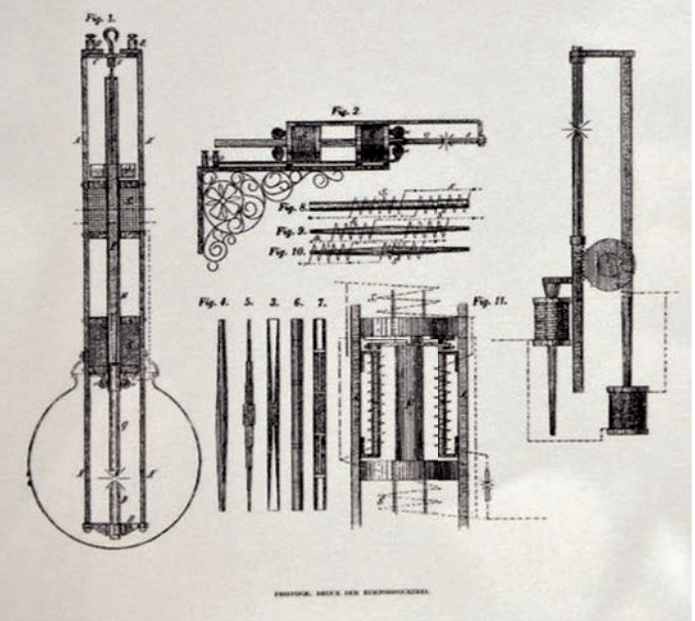
Těžké začátky
bez kapitálu

Průkopnictví
a vizionářské počiny

Boj s daleko silnějšími
zahraničními konkurenty

Patriotismus
a celoživotní odhodlání

František KŘIŽÍK

ČESKÝ VYNÁLEZCE VÁLČÍ S EDISONEM I S ČESKOU POVAHOU

Je Štědrý den roku 1937. Praha se noří do tmy, kterou rozsvěcují svíčky vánočních stromků za okny. Lidé usedají se svými blízkými ke štědrovečernímu stolu. A modlí se, aby je příští rok zbavil stále temnějších chmur hákového kříže, rozpráhujícího se po Evropě jako morový stín se zahnutými drápy.

Rachotící vlak právě začíná brzdit u nádraží. Z okna vagónu pozoruje starý muž tisíce světél zrozených z elektrického proudu. „*Kolik chybělo, aby to bylo moje světlo,*“ pomyslí si a tvář s hustým plnovousem se mu stáhne do ironického úšklebku.

Vlak zastaví a devadesátiletý František Křižík, vynálezce, kterého celá Evropa nazývala českým Edisonem, spěchá do budovy Českého rozhlasu.

Tam muž, žijící již dvě desítky let v nedobrovolném ústraní a zapomenutí, usedá spolu se spisovatelem Karlem Čapkem a profesory Otakarem Matouškem a Vincencem Lesným před mikrofon. A pronáší poselství vědcům

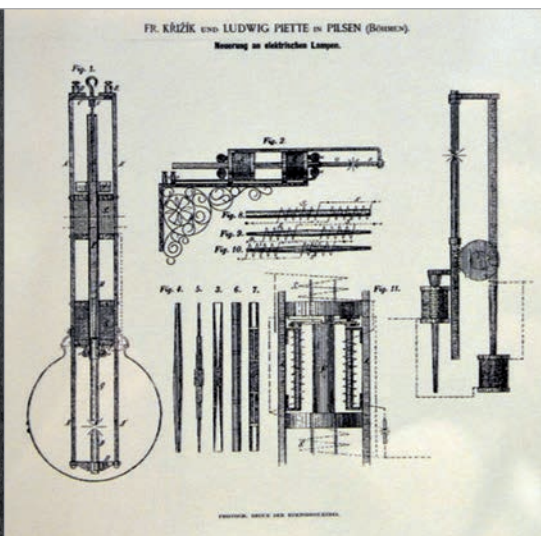
celého světa: „*Chci dnes pronést k vám, k lidem dobré vůle, poselství opravdové víry v mír. Profesore Einsteine, jsme si tak vzdáleni, a přece tak blízcí. Věřím, že věda může sblížit všechny lidi i národy. Věřím v šťastnou budoucnost světa. Lidstvo musí nakonec pochopit, že si je povinno úctou a láskou,*“ nesou se éterem slova věnovaná geniálnímu fyzikovi, který je v té době již pět let v americké emigraci, kam musel utéct před Adolfem Hitlerem.

Jsou to slova naděje, ale i strachu, který bohužel dostane už za devět měsíců svou hrozivou podobu. Prvního října 1938 začne Hitler obsazovat české pohraničí...

Z VRCHOLU SVĚTA AŽ NA DNO

Je to zároveň poslední veřejné vystoupení Františka Křižíka (* 8. 7. 1847 – † 22. 1. 1941), českého elektrotechnika, průmyslníka a vynálezce. Nechybělo mnoho a mohl se stát jedním z největších hybatelů událostí tehdejšího světa, jenž na přelomu 18. a 19. století doslova vpadl do éry „zázračné“ elektrické energie.

Oblouková lampa
vynesla teprve 34letému
Františku Křižíkovi
zlatou medaili
z Mezinárodní výstavy
elektřiny v Paříži
v roce 1881

Je autorem obloukové lampy, za niž získává zlatou medaili na Všeobecné světové výstavě v Paříži v roce 1881. Jeho firma elektrifikuje česká města a v roce 1888 postaví na Žižkově první elektrárnu v Čechách. V rámci pražské Jubilejní zemské výstavy v roce 1891 ohromí Pražany tramvají a celou Evropu elektrickými lokomotivami na první elektrifikované železniční trati v Rakousku-Uhersku z Tábora do Bechyně.

Český i zahraniční tisk ho považuje za souputníka Tomáše Alvy Edisona či Nikolaje Tesly a zdá se, že elektrifikaci světa si tito tři velcí rozdělí mezi sebou. Zvláště když Křižík ještě na přelomu 18. a 19. století stihne vystavět či vybavit svou technologií 130 městských elektráren, které objíždí vlastnoručně zkonstruovaným elektromobilem.

Přesto se jeho velkolepé dílo a plány zhroutí v roce 1917 jako domeček z karet. Jak k tomu mohlo dojít? O tom později...

CHUDÝ GÉNIUS BEZ MATURITY

„Moje dětství bylo spokojené a šťastné,“ vzpomíná František Křižík. „Otec byl chudý, chromý švec a matka posluhovala. Na učenou jsem se vydal do Prahy. Vyrázili jsme s maminkou z Klatov pěšky, cesta nám trvala tři dny.“

V Praze na Malém rynečku potkávají známou, která matce nabídne, že Františka přijmou jako pekařského učeníka. „Vytrhl jsem se mamince a utíkal pryč na Staroměstské náměstí, maminka za mnou, pekařka se zatím ztratila. Tak jsem se nestal pekařem.“

V Praze se dává zapsat na malostranskou reálku. „Ve Sládkovic kuchyni, u nichž jsem za nocleh učil jejich dcery Růženu, Boženu a Gabrielu, byla služčina postel, kde jsem měl přes den uložen i svůj slamník. Večer jsem jej shodil pod stůl v dílně a připravil si lůžko,“ vypráví Křižík ve svých pamětech.

Křižík se však může učit, jen když mistr večer svítí. Ale ten šetří, a tak nesvítí skoro nikdy. Takže hned v prvním roce propadá Křižík z němčiny a přestupuje na českou reálku v pražské Panské ulici. „Vlastně jsem nikdy

nestudoval. Aby mě pustili k maturitě, katecheta mi dal černé šaty. Ale stejně jsem tam nešel. Ne snad, že bych se bál, ale neměl jsem peníze na taxu. Proto mě přijali na techniku pouze jako mimořádného posluchače.“

O dalším osudu Křížíka rozhodne železnice. Začíná tu jako opravář porouchaných telegrafů. Střídá různé štace. Olomouc, Brno, Krnov, až se konečně dostává do Plzně. To vysvětluje, proč se prvním Křížíkovým vynálezem stává blokové signalizační zařízení a varovné návěstidlo. Objev, který značně sníží počet srážek vlaků a používá se dodnes, si nechává patentovat v roce 1870.

ZA OBLOUKOVOU LAMPU PŘIVÁŽÍ Z PAŘÍŽE ZLATO

Úsvit elektrického světla rozžíná ruský elektrotechnik Pavel Nikolajevič Jabločkov na Světové výstavě v Paříži v roce 1878. Pařížané jsou jeho elektrickou svíčkou doslova oslněni: „Vive la lumière russe! Ať žije ruské světlo!“ hlásají novinové titulky. Večer září jeho svíčky na Avenue de l'Opéra. Zázrak! Lidé nejdou na operu a raději se dívají na světelné představení před ní. Mezi obdivovateli je i František Křížík. I když Jabločkov dokáže svítit se svými obloukovkami jen pětadvacet minut, je to světový rekord. „Jednou budu lepší!“ ujišťuje se v duchu mladý český vynálezce.

Ta chvíle přijde již za čtyři roky. V roce 1881 se – opět v Paříži – koná Mezinárodní výstava elektřiny. Sjíždí se sem výkvět vynálezců z celého světa. Graham Bell přiváží telefon, Werner Siemens dynamo, přes oceán se plaví již tehdy slavný Thomas Alva Edison. Mezi hosty je František Křížík, který rok předtím vynalezne svou diferenciální obloukovou lampu.

Ze sta géníů jich do Paříže padesát přiveze zdokonalenou obloukovou lampu. Edison trumfuje svou žárovkou, vynalezenou o dva roky dříve.

Slovutná porota v čele s dosavadním králem světa Jabločkovem zkoumá, obhlíží a měří tisíce rozžehnutých blikátek, světýlek a majáků. Nakonec mezinárodní jury uděluje zlatou medaili Františku Křížíkovi. Jeho obloukovka pak svítí na hlavním schodišti, nejčestnějším místě celé budovy.

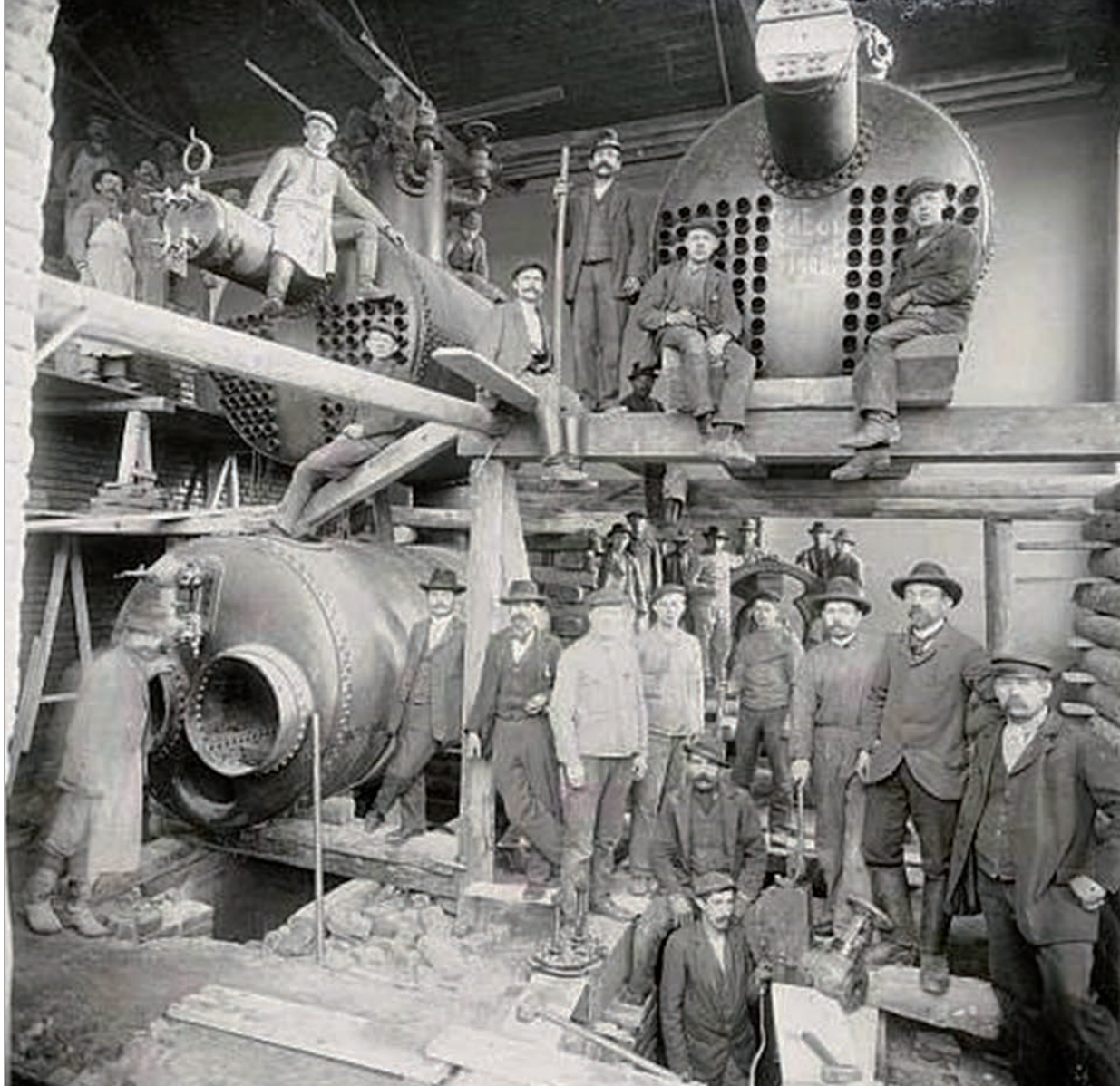
Proč nepřiznat, že ještě vyšší ocenění obdrží za svou žárovku Edison. Ale souboj mezi obloukovkou a žárovkou bude trvat ještě dvacet let. A během nich Křížíkovy lampy, zvané „Plzeňské“, rozsvítí tmou ve všech světadílech. Když se tenkrát řekne ve světě Plzeňské, znamená to víc světlo než pivo.

Křížík se vrací z Paříže jako vítěz a již brzy dostává telegram z Norimberku: „Firma Schuckert je ochotna ihned zakoupit váš patent.“

„Rád bych,“ odpovídá obratem, „vyráběl své lampy sám.“ Také Fabius Henrion z Francie nabízí za patentová práva velký žok peněz. Akciová společnost v Londýně chce do výroby Křížíkových obloukovek vložit pro začátek dvě stě tisíc liber!

Mezitím však vynálezce dostává první českou zakázku: „Objednávám si pro svou továrnu jednu elektrickou lucernu pod podmínkou, že spotřeba uhlíku nebude činit víc než deset krejcarů...“ Proto je Křížík, zklamaný nezájmem doma, nucen po čase napsat: „V českých zemích si vyhrazuji výrobu svých obloukovek navždy pro sebe. Pro cizinu jsem nucen svůj patent prodat.“

Stavba Křižíkovy elektrárny na pražském Žižkově. Po svém otevření v roce 1888 se stala první městskou elektrárnou v českých zemích

Z Berlína však po čase přichází nepříjemná zpráva. Sám Werner Siemens žaluje Křižíka pro údajnou krádež a zneužití svého patentu. První kolo soudního sporu Křižík prohrává. Ale nevzdá se a žádá nové přešetření. Nakonec si prostý český nádražák ukládá do šuplíku rozsudek: „Německý patentní úřad zamítl ve druhé stolici žalobu firmy Siemens und Halske a uděluje Vám, pane Křižíku, k 15.

dubnu 1882 samostatný říšskoněmecký patent č. 16297 s dodatečnou platností.“

Zlatá medaile z Paříže i vyhraný patentový spor přinášejí Křižíkovi uznání, slávu i finance. Patent pro české země si ponechává, do zahraničí jej prodává. „Electric Light

Fascinující technický zázrak.
Křižíkova fontána se před
zraky užaslých návštěvníků
poprvé „rozezpívala“
a rozsvítila na Zemské jubilejní
výstavě v Praze v roce 1891.
Takto triumf českého vynálezce
zachytil malíř Jan Vilímek

První elektrifikovaná trať z Tábora do Bechyně na snímku z roku 1902, rok před jejím uvedením do provozu

Company odkupuje vaše právo pro západní polokouli za tři sta deset tisíc zlatých,“ píše se v jedné z depeší té doby, adresované českému vynálezci.

NA CESTĚ VZHŮRU

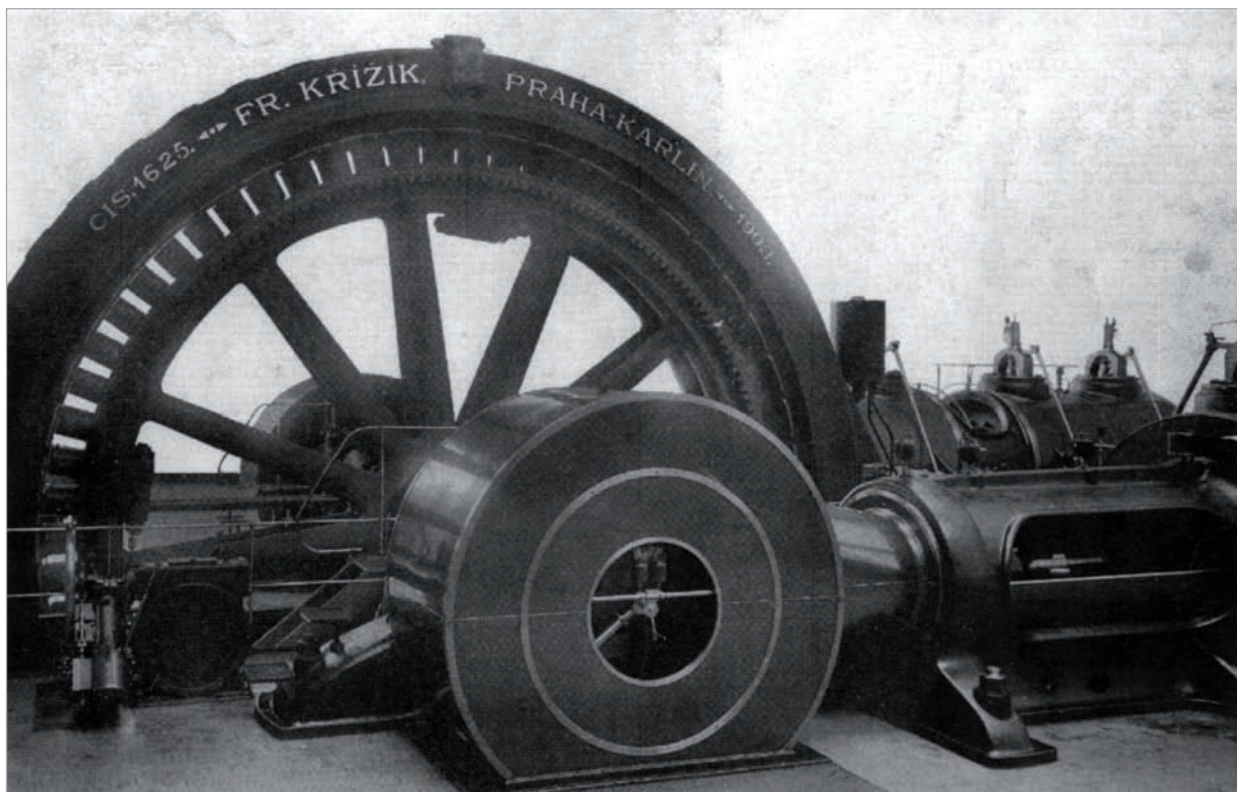
Inkasované peníze Křižík vkládá do podnikání. Jeho firma nejdříve sídlí v Plzni, později si v pražském Karlíně pronajímá starou továrnu a směle se pouští do elektrifikace českých zemí. Éra obloukových lamp však nemá dlouhého trvání, brzy je nahrazují Göbelovy žárovky, jejichž patent získává ne

právě nejčistším způsobem Thomas Alva Edison.

Koncem osmdesátých let začíná Křižíkova firma elektrifikovat první města, například Jindřichův Hradec nebo Písek. V roce 1888 postaví na Žižkově první elektrárnu v Čechách.

Své nejhvězdnější okamžiky zažívá František Křižík na pražské Jubilejní zemské výstavě v roce 1891. Pavilóny Průmyslového

Alternátor vyrobený firmou Křižík v roce 1903 pro elektrárnu v Holešovicích

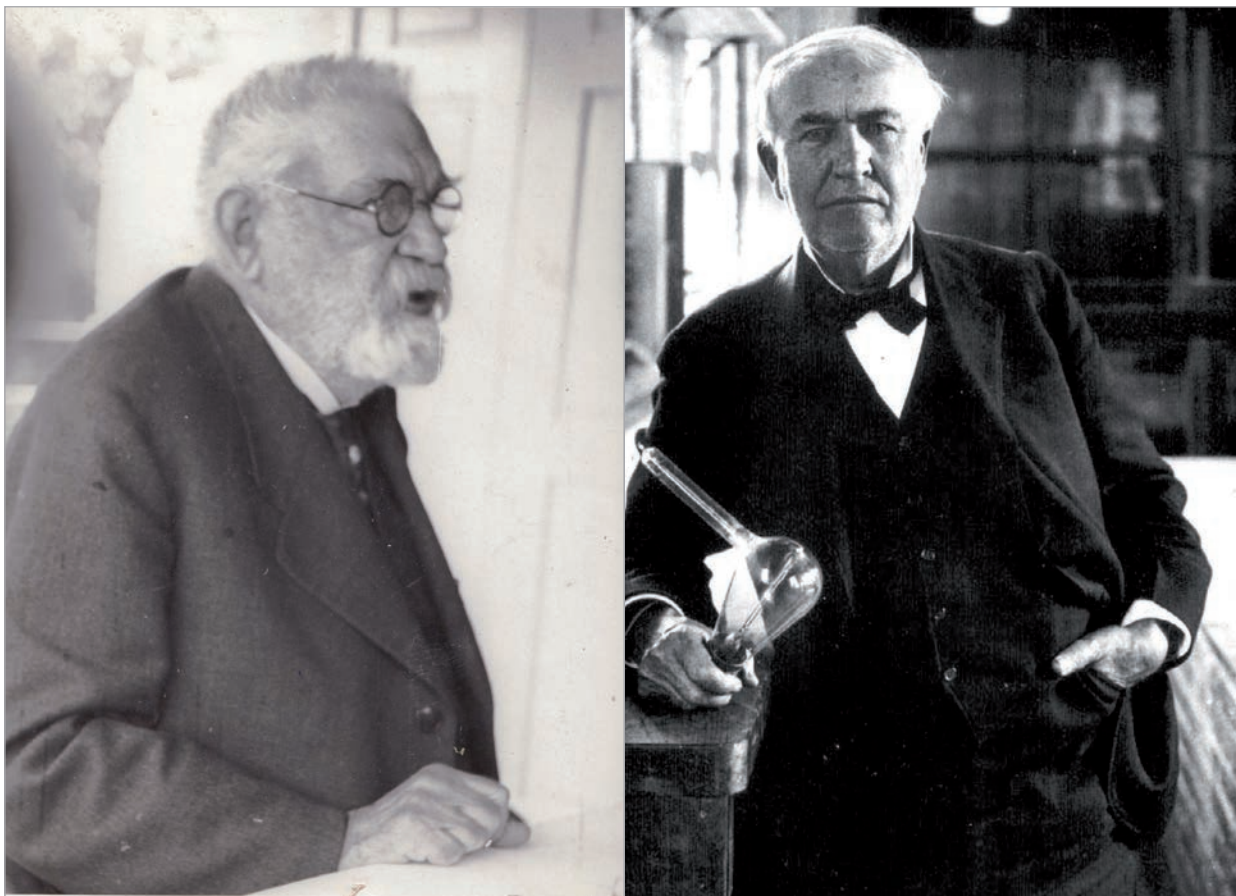
paláce v Holešovicích osvětluje svými lampami a večer vrhá reflektorem z výstavní věže jako z majáku světelný proud o délce čtyřiceti kilometrů po celých středních Čechách. Pak slavnostně spouští svou osvětlenou fontánu. Vodotrysky se třpytí a tančí v gejzíru elektrických světel. Desetitisíce Čechů zpívají do nevídané světelné show *Kde domov můj*.

„Každý večer se měnila technická vyspělost v mohutně znějící a zároveň křehkou poezii světelné fontány, uznávané jako nejzdařilejší od dob renesančních a barokních,“ píše hrabě Thun ve své zprávě o výstavě tehdejšímu předsedovi vlády Eduardu Taaffemu. V rámci Jubilejní výstavy předvádí Křižík

Pražanům i elektrickou tramvaj. Její trasa měří sice jen 800 metrů, přesto se stává skutečnou senzací. Zatímco tramvaj na Letné je však spíše atrakcí a v roce 1900 ji Křižík jako ztrátovou zavírá, jeho trať spojující Karlín a Vysočany už má skutečný dopravní význam. Záhy ročně přepraví dva miliony pasažérů! Křižíkovi náleží i primát v první elektrifikované železniční trati na území českých zemí. Ta od roku 1903 spojuje Tábor s Bechyní a Křižík na ní představuje elektrické lokomotivy vlastní výroby...

CHCE KONKUROVAT FORDOVI

Křižíkova hvězda stoupá. Chce konkurovat i americkému králi automobilů Henry Fordo-

František Křižík a Thomas Alva Edison. Dva rivalové, jejichž vynálezy změnily svět. Edison však pochopil dříve, že budoucnost patří střídavému proudu...

vi. Ne počtem vyrobených aut, ale na tu dobu více než revolučními elektromobily, které ve třech prototypech sestrojí v roce 1895. Tisíce nadšených Pražanů jsou svědky toho, jak předbíhá vývoj o dobrých sto let a dokáže se svým autem na elektrinu vyjet strmou Nerudovou ulicí až na Hradčany...

Ještě více ale ohromí svými elektrickými lokomotivami. Začíná skromně na trati Praha-Zbraslav s napětím 500 voltů. Více se osměluje mezi Tábořem a Bechyní; 1400 voltů je v historii elektrických drah první případ

tak vysokého napětí stejnosměrného proudu. Přijíždí dokonce tábořský kněz a zažehnává nebezpečí dosud nepoznané elektrické síly mší přímo na peróně.

Ale ani to Křižíkovi nestačí. Přihlásí svou lokomotivu k soutěži do Vídně. „Varujeme vás, pane Křižíku,“ píše narychlo do Evropy M. G. Lemme, ředitel Westinghouse Company v USA.

„3000 voltů!“ odpovídá bryskně Křižík. To je elektrická síla do té doby ve světě neslychaná.

Vynálezce a vizionář s tvrdou hlavou. A také patriot. František Křižík na svých tuzemských projektech často nevydělal. Češi to však ne vždy ocenili...

I díky Křižíkovi zažívá koncem 19. století elektřina v Evropě i v Americe nebyvalý rozmach. Kdo ale bude této říši do budoucna kralovat? Americké a německé koncerny, General Electric nebo Siemens?

Průmysloví obři se nakonec přes kontinent spojí a uchvátí výrobu ve všech tehdy vyspělých zemích. Jen do Čech je stále brána zavřená. A hradby před vpádem gigantů hlídá právě František Křižík. Elektřinu si Češi vyrábějí sami ve 130 elektrárnách vybavených jeho technologiemi.

Křižíkovi jako by vůbec nevadilo, že na elektřině pro Čechy vždy více prodělá, než vydělá. Stejně jako na tramvajích, na elektrických mlátičkách nebo lokomotivách. Je patriot tělem i duší, ale bohužel o to horší podnikatel. Proto se nad jeho říši začíná pomalu, ale jistě smrákat.

KŘIŽÍKŮV PÁD

Na přelomu 19. a 20. století totiž vrcholí velký a letitý boj mezi zastánci stejnosměrného a střídavého proudu. V USA proti sobě stojí Edison a Nikola Tesla, který včas přechází ze stejnosměrného na střídavý proud. V českých zemích probíhá podobná bitva mezi Františkem Křižíkem a Emilem Kolbenem, jedním z nejbohatších a nejvlivnějších českých podnikatelů té doby.

Křižík hájí stejnosměrný proud, kdežto jeho konkurent Emil Kolben, jeden ze zakladatelů společnosti ČKD, proud střídavý. K rozseknutí sporu dochází při výstavbě centrální pražské elektrárny v Holešovicích. Zakázku získává Kolben, což je zároveň začátek konce Křižíkova průmyslového impéria. Navíc, jak již bylo řečeno, Křižík mnohem raději vynalézá a rozhodně nemá duši obchodníka.

V té době také Křižík přichází o prestižní a především lukrativní zakázku na osvětlení Národního divadla, tehdy rekonstruovaného po požáru v roce 1881. Kromě něj se o ni uchází i německá společnost, která je však ve skutečnosti jen nastrčenou zástěrkou, za níž stojí zámožské továrny Thomase Alvy Edisona.

„Považoval jsem za samozřejmé, že to může provést jen Čech. Ta práce by mi dělala

Křižíkova elektrická tramvaj, poprvé představená na pražské Jubilejní zemské výstavě v roce 1891, nadchla nejen Pražany

největší čest. Oznámil jsem, že se zříkám patentních honorářů. Moje nabídka však přivedla pány do značných rozpaků,“ vzpomíná František Křižík.

Do Plzně přijíždějí za Křižíkem dva vyjednavací: inženýr Krost z pražských plynáren a velkoobchodník Nesvadba.

„Měl jsem s pány dlouhou rozmluvu. Nerozuměl jsem, co chtějí, až se nakonec přiznali. Žádali, abych celému zařízení dal před lidmi jen své české jméno. Ve skutečnosti to udělá Brückner.“

To je však pro Františka Křižíka naprosto nepřijatelné a pokořující. Proto svou nabídku stahuje. Nakonec se mu přece jen dostává za-

dostiučinění. Uprostřed prvního slavnostního představení selžou dynamy. Musí je opravit a pak nad světly Národního divadla bdí ještě celých dalších 30 let...

V roce 1913 se blíží Křižíkův pád. „Bankovní úvěr pohltil všechn můj zisk,“ píše přátelům. Je po krk zadlužen, tentokrát u Pražské úvěrní banky, kterou řídí Matěj Blecha. Křižík se před ním nechce sklonit. Nakonec musí, ale aspoň se při jednáních nechává zastupovat právníkem.

Ten bance píše: „Vaše vysokoblahorodí, pane centrální řediteli Blecho, dovoluji si co nejucti-

„Věřím, že věda může sblížit všechny lidi i národy. Věřím v šťastnou budoucnost světa...“ Slova pronesená devadesátiletým Františkem Křižíkem, věnovaná fyzikovi Albertu Einsteinovi, současně varovala před nebezpečím Hitlerova Německa. Štědrovečerní rozhlasový přenos pozdravu „všem lidem dobré vůle“ Františka Křižíka, spisovatele Karla Čapka a profesorů Otakara Matouška a Vincence Lesného z 24. prosince 1937 byl současně posledním veřejným vystoupením velikána evropských průmyslových dějin, který přinesl světlo (nejen) do českých zemí

věji oznámiti, že pan Křížík byl nucen vyhovět veškerým požadavkům slavné správní rady.“

Odpověď zní: „Vzhledem k tomu, že jste předal podepsané bance de facto vedení svého podniku, nepovedeme proti vám exekuci.“

V lednu 1917 ustavuje Pražská úvěrní banka akciovou společnost, která přebírá podnik do svých rukou. Křížík odchází z veřejného i podnikatelského života.

Díky ušetřeným penězům z prodeje patentů do zahraničí sice netrpí chudobou. Trpkost a pocit zrady od tehdejších českých podnikatelských a bankovních kruhů, částečně oprávněný, v něm však zůstává až do konce života.

ODVAHU, NIC VÍC...

Svá poslední léta tráví se synem na rodinném statku ve Stádlci u Tábora. Umírá v lednu

1941, v temných časech uprostřed války a německé okupace Československa. Je pohřben s poctami na vyšehradském hřbitově v Praze. Samotný akt se stane tichou manifestací odporu proti Hitlerově hrůzovládě.

Těsně před smrtí vzkázal těm, kteří se bránili tmě: „*Odvahu. Odvahu do života. Nic víc.*“

Jaký tedy opravdu František Křížík byl a co vlastně ve své době dokázal? Nejlépe to vystihl literát Jan Neruda, když v době největší Křížíkovy slávy píše: „*Nejplatnějším důkazem praktické ceny Plzeňky je to, že i ti kramářští Angličané utvořili zvláštní společnost s kapitálem tří miliónů zlatých, aby zužitkovali Křížíkův vynález na celém světě.*“

Aby poté doplnil: „*Má jen dvě vady. Není obchodníkem a je příliš skromný. Jedním slovem: je Čech.*“